

حفظ‌های به یادماندنی

ایوب صبری پاشا/ علی اکبر مهدی پور

در شماره‌های پیشین «میقات حج» بخش‌هایی از کتاب ارزشمند «مرآت الحرمین» سرتیپ ایوب صبری پاشا از ترکی استانبولی به فارسی برگردان و به خوانندگان گرامی تقدیم گردید. مدتی این مثنوی به تأخیر افتاد و اکنون خوشحالیم که این مجموعه ارزشمند را از این شماره پی می‌گیریم. در این شماره، پس از آمار خادمان حرم نبوی، گزارش حسّاس و به یادماندنی از چند مراسم مذهبی در مسجد النبوی را می‌آوریم:^۱

خادمان حرم

به هنگام تهیه این گزارش، مسجد مقدس نبوی، ۳۷ امام، ۴۶ خطیب، ۳۹ رییس، ۲۶ ملازم، ۱۱ دربان، ۱۰ سقا، ۱۷ مأمور انتظامی، ۱۱ خادم، ۵۱ جاروی کش، ۷ آبکش، ۳۱ قاری، ۶۲۸ فراش و ۹۹۶ خادم داشت، که اگر تعداد ۵۰ تن خادمان ویژه حجره نبوی را به آن‌ها بیفزاییم به ۱۰۴۶ تن می‌رسند، که همگی در مسجد مقدس نبوی مشغول خدمت هستند، حقوق دریافت می‌کنند و با آن، زندگی خود را می‌گذرانند.

ائمه جماعت

در اوقات پنجگانه نمازهای یومیّه در دو محراب؛ محراب پیامبر و محراب سلیمانی، دو تن از ائمه جماعت حرم به امامت می‌پردازند. در موسم حج، شب‌های احیا و شب معراج که ازدحام بیشتری می‌شود، امامان حنفی در محراب عثمان امامت می‌کنند و در محراب پیامبر ﷺ یک روز امام حنفی و یک روز امام شافعی - به نوبت - امامت می‌کنند و مالکی‌ها به تناوب در محراب نبوی امامت می‌کنند.

خطبا و ائمه جمعه

هنگامی که وقت نماز جمعه فرا می‌رسد، خطیبی که نوبت خطابه اوست، در جایگاه مخصوص خود حضور می‌یابد. چند آیه از آیات نورانی قرآن که در شأن رسول گرامی اسلام نازل شده، تلاوت می‌کند، آنگاه منبر مهیا می‌شود و خطیب با متانت خاصی به طرف منبر حرکت می‌کند.

یکی از خادمان حجره نبوی به کنار منبر آمده، مراسم احترام و تجلیل از منبر را به جای می‌آورد. با گشودن دو سنجاقی که پرده منبر به وسیله آن‌ها به دو طرف منبر بسته شده، پرده را می‌گشاید و رسیدن خطیب را انتظار می‌کشد.

در این فاصله، مردمی که سعادت حضور در مسجد نبوی نصیبشان شده، با صلوات و سلام به پیشگاه نبی مکرم اسلام رطب اللسان می‌شوند.

خطیب جمعه در حالی که عصایی به دست گرفته، ردایی بر دوش انداخته و شال نفیسی بر فراز آن قرار داده و مؤذن منبر در پیشاپیش او حرکت می‌کند، بر فراز منبر گام می‌گذارد.

آوای عظمت خدا

پس از استقرار خطیب در عرشه منبر، مؤذن با صدای دلنوازی اذان را در داخل روضه مطهر می‌گوید. پس از اتمام هر فراز از فرازهای اذان، دیگر مؤذنان آن را یک صدا تکرار می‌کنند و بدین‌سان آوای عظمت خدا در همه جای مسجدالنبی طنین انداز می‌شود.

پس از اذان، سر مؤذن حرم با یادآوری این حدیث شریف که: «مَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ وَالْإِمَامِ يَخْطُبُ: صَه، فَقَدْ لَغَا»^۲ مردم را به استماع خطبه فرا می‌خواند، آنگاه خطیب برخاسته به ایراد خطبه می‌پردازد.

پس از اتمام خطبه امام جمعه نماز جمعه را می‌خواند و مکبرها با گفتن تکبیر مردم را متوجه رکوع و سجده امام می‌کنند.

پس از نماز جمعه، آیه شریفه: «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدَيَّ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا»^۳ را تلاوت نموده، نمازگزاران یک دل و یک صدا «آیه الکرسی» را می‌خوانند. با صدای بلند به تسبیح و تقدیس خداوند می‌پردازند، آنگاه با ذکر: «يَا لَطِيفُ» و «يا كافي» مراسم نماز جمعه به پایان می‌رسد و بعد یکی از خادمان حجره شریف که «سنجاق دار» نامیده می‌شود، درهای منبر را می‌بندد و پرده منبر را روی درهای منبر می‌آویزد و با سنجاق از دو طرف آن را به دو طرف منبر وصل می‌کند.

سپس سجاده مخصوص خطیب و پرده مُزَرَكَش (زربفت) منبر را برداشته به همراه دربان مخصوص به داخل حجره شریفه می‌برد و در جای مخصوص خود قرار می‌دهد. شرکت کنندگان در این مراسم نورانی، در طول این عبادت رحمانی، در یک حال عرفانی، آنچنان به وجد و سرور می‌آیند که به حالت بی‌خودی نزدیک شده، تا پایان جهان آن لحظات به یادماندنی را فراموش نمی‌کنند.

در آستان ملک پاسبان نبوی

بر اساس احادیث فراوانی که زینت بخش کتب حدیثی است، پیامبر خدا ﷺ حیات معنوی دارند.^۴

اهالی مدینه، بر اساس این احادیث که به ثبوت رسیده، معتقدند وجود پاک پیامبر در نمازهای جمعه و جماعت پرتوافشانی می‌کند، از این رهگذر نمازهای جمعه و جماعتی که در روضه مطهر اقامه می‌شود، حال و هوای دیگری دارد و ذوق و صفا و جلوه‌های آن قابل وصف نیست.

این نمازها در روضه‌ای اقامه می‌شود که پیامبر خدا ﷺ در حق آن فرموده است:

«ما بین قبری و منبری روضه من ریاض الجنه»؛ «میان قبر و منبر من، باغی از باغ‌های بهشت است.»

این نماز در حرم پیامبر و در حریم قبر مطهر آن حضرت به پا می‌شود که فرمود: «مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجِبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي»؛ «کسی که قبر مرا زیارت کند شفاعتم برای او واجب می‌شود.» اگر چه شفاعت پیامبر ﷺ شامل همه اهل ایمان است، ولی در مورد زائران قبر مطهرش به طور خاص در احادیث متواتر بشارت داده است.

کسانی که از راه‌های دور و دراز تنها برای خدا و به قصد قربت برای زیارت قبر مطهر آن حضرت «سَدِّ رَحَال» می‌کنند و با کوله‌باری از گناه به درگاه خداوند مَنان روی می‌آورند و به ذیل شفاعت آن شافع مشفَع چنگ می‌زنند، بی‌گمان همه آنان؛ از مستمند و ثروتمند، از توانمند و حاجتمند، مشمول رحمت و مغفرت پروردگارش قرار گرفته، توبه‌شان پذیرفته می‌شود.^۵

شب میلاد پیامبر ﷺ

اهالی مدینه در هر سال، شب میلاد مسعود پیامبر ﷺ را در مسجد النبی احیانگه می‌دارند. به هنگام سَحَر، در محوطة باغچه‌ای که مقابل باب النساء است، جمع می‌شوند.^۶ آنگاه منبر تزیین شده‌ای می‌آورند، یک گروه تباشیر ۵ نفری از سوی خطیب مسجد تعیین شده، با صدای دلنشین خود به مولود خوانی می‌پردازند. پس از استماع مولودخوانی با شربت از زائران پذیرایی می‌شود، آنگاه برای تهجد به روضه مطهر باز می‌گردند.

روز میلاد مسعود

همه ساله روز ۱۲ ربیع الأول^۷ همزمان با طلوع خورشید، مولود خوانی در مسجد النبی آغاز می‌شود.

مولود خوان‌ها از امامان مسجد النبی هستند، ولی مولود خوانی خود مراسم ویژه‌ای است و یک وظیفه ویژه.

واکنون ترتیب مولودخوانی:

۱) مولودخوانی اول، منقبت میلاد مسعود حضرت ختمی مرتبت را در طرف قبله باغچه حرم نبوی، در محلی که برای این منظور تزیین گردیده، بر فراز منبر می‌رود و حدیث میلاد را می‌خواند و سپس بر پادشاه دوران دعا می‌کند.

۲) مولود خوان دوم، منظومه میلادیه پیامبر ﷺ را می‌خواند.

- ۳) مولود خوان سوّم، منظومه دوران شیر خوارگی پیامبر را می خواند.
- ۴) مولود خوان چهارم، منظومه هجرت نبوی را می خواند.
- ۵) مولود خوان پنجم، وظیفه دعا بر امت اسلامی را برعهده دارد.

حال و هوای مدینه در روز میلاد

در روز میلاد مسعود پیامبر ﷺ در میان اهالی مدینه هیچ داد و ستدی انجام نمی شود. مغازه ها بسته و بازار تعطیل است و اشتغال به هر کار دنیوی حرام به شمار می آید.

فرخنده روز تولد آن حضرت، اهالی مدینه از بزرگ و کوچک، غنی و فقیر، جامه فاخر به تن کرده، عید می گیرند. از قلعه ها توپ شلیک می شود. مردم با شلیک تفنگ ابراز شادی می کنند.

اهالی مدینه به دیدار یکدیگر رفته، آن روز مسعود را به یکدیگر تبریک می گویند و به عنوان روزی که بر کالبد جهان جان دمیده شده جشن می گیرند.

میلاد مسعود آورنده قرآن و بنیان گذار حیات طیبه جامعه بشری را به عنوان عید اکبر جشن گرفته، ابراز مسرت می کنند.

گرامی داشت حمزه سید الشهداء

اهالی مدینه همه ساله شب دوازدهم ماه رجب المرجب به زیارت جناب حمزه می روند.
در میان ساکنان سرزمین حجاز، آن شب، شب زیارتی مخصوص جناب حمزه سیدالشهدا شناخته می شود و اهالی مدینه آن شب را در کنار حرم مطهر و قبر منور آن حضرت سپری می کنند.

اهالی مدینه برای بیتوته آن شب، در کنار حرم حضرت حمزه چادر می زنند، پس از زیارت قبر مطهر آن حضرت در چادرهای خود مستقر می شوند و با شلیک تفنگ آیین مذهبی خود را برگزار می کنند.

استقبال از رجبیون

روز ۲۳ ماه رجب «روز رجبیون» نامیده می شود.
همه اهالی مدینه روز ۲۳ رجب از شهر بیرون رفته، به استقبال زائران مدینه منوره می شتابند.
زائرانی که در ۲۳ رجب از اقطار و اکناف به زیارت قبر مطهر نبوی مشرف می شوند، در میان اهالی مدینه «رجبیون» نامیده می شوند.
رجبیون عمدتاً به صورت سواره بر اشتران هجین (دورگه) می آمدند و لذا در میان اهالی مدینه به سواران نیز شهرت داشتند.
رجبیون از مکه، طائف، یمن، به ویژه از قرا و قصبات اطراف مدینه با زنان و فرزندان خود بر فراز اشتران دورگه روز ۲۳ رجب به هجرتسرای پیامبر سرازیر می شدند.
هر تیره ای پرچمی ترتیب داده، در پشت سر بزرگ عشیره حرکت می کردند، با شوق و اشتیاق زاید الوصفی وارد مدینه شده، به عتبه بوسی حرم از عرش برتر نبوی نایل شده، پیشانی ادب بر آستان حرم می ساییدند، به مدیحه سرایی و صلوات خوانی می پرداختند.
رجبیون در حالی که اشک محبت بر چهره هایشان سرازیر است وارد حرم می شوند و همگان را تحت تأثیر قرار می دهند.
شاهد این صحنه، اگر دلش سخت تر از سنگ خارا بود، بازهم عنان شکیب را از دست می داد، دلش آب می شد و اشک محبتش بر چهره اش روان می شد.
در آن ایام ازدحام و کثرت به حدی می رسید که شهر مدینه پاسخگوی آن جمعیت نبود.

رجبیون سه روز در مدینه اقامت می کردند و با یک دنیا عشق و صفا، خضوع و خشوع، به مدیحه سرایی و صلوات خوانی می پرداختند.

رجبیون در میان چکامه های خود پس از هر قطعه ای این دو بیت را تکرار می کردند:

مرحباً بک یا محمد

مرحباً مرحباً فی مرحباً

یا هلالاً هلّ من وادی القبا

یا من أظهر الدین و بنی

آن ها این چکامه را آنچنان با سوز و گداز می خواندند که هق هق گریه در فضای مدینه طنین می انداخت.

محفلی که رجبیون در مسجد النبی برگزار می کردند، آنقدر با هیبت و شکوه بود که تماشاگران به شدت به این محفل نورانی جذب می شدند. نفس ها به شماره می افتاد و موی بر بدنشان راست می شد و سیل اشک بر صورتشان جاری می گشت.

شب معراج

رجبیون در شب چهارم حضورشان در مدینه که مصادف با شب معراج بود^۱ بعد از ادای نماز عصر، در میدان باب الرحمه گرد می آمدند. یک نفر خوش صدا بر فراز منبر می رفت و با لحن شیرین و نغمه های دلنواز خود منظومه های پر محتوا و هیجان انگیز معراجیه را می خواند و دل های عاشقان و شیفتگان خاندان رسالت را به وجد می آورد و آتش عشقشان را شعله ور می ساخت. در شب معراج، در اثر کثرت زائران، داخل مسجد و اطراف آن آکنده از جمعیت و شبیه صحرای عرفات می شد، تا غروب آفتاب ناله ها و نغمه های مؤمنان گوش جان را نوازش می داد. برای پیشگیری از هر حادثه ناهنجار احتمالی به تعداد کافی سرباز و نیروی انتظامی در اطراف مسجد مستقر می شد، تا زائران با دلی مطمئن و خاطری آسوده به راز و نیاز پردازند. در اطراف غربی حدیقه الرسول اجتماع پرشوری برگزار می شد و قاری زبردستی آیات روح بخش قرآن تلاوت کرده، منظومه های معراجیه و مولودیه می خواند.

پذیرایی با شربت

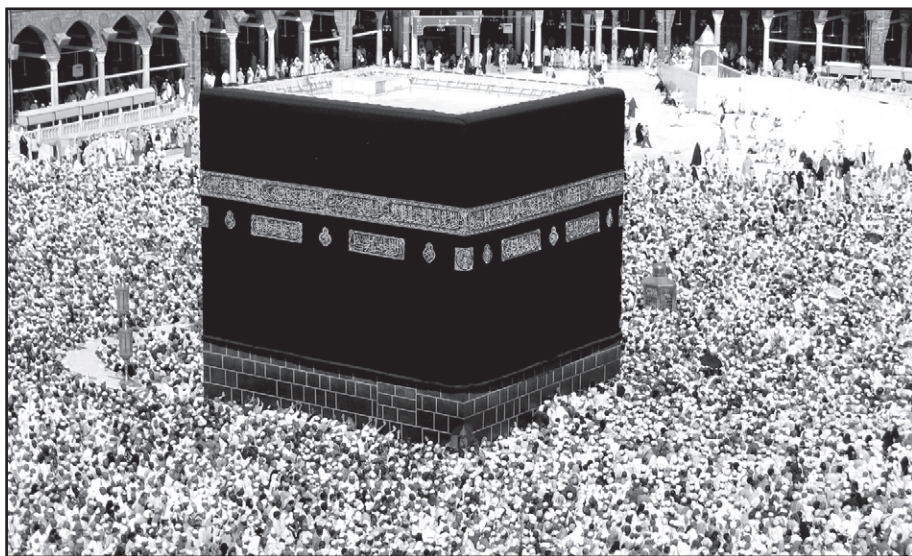
چادر بزرگی در بیرون مسجد می زدند که در آن شربت تهیه می شد و از زائران حرم نبوی با شربت پذیرایی می کردند.

به هنگام بر چیدن چادر شربت، بر اساس یک رسم کهن، به خانه شیخ حرم، نایب حرم، اعیان و اشراف، خادمان و کارگزاران حرم، سربازان و مأموران انتظامی، و حدود ۲۰۰۰ خانه از اهالی مدینه، برای هر یک، دو یا سه پارچ شربت می بردند. هزینه این کار بر عهده مدیر خزانه بود. رجبیون در شب معراج بر اساس یک سنت قدیمی تا صبح در داخل مسجد النبی مشغول عبادت و اطاعت می شدند و اهالی مدینه در ناله و ندبه، آن ها را همراهی می کردند.

بدرقه رجبیون

در نگاه بیست و هفتم رجب، نماز صبح را با امام شافعی ادا می کردند. حدود نیم ساعت پس از طلوع آفتاب بر اشتران دو رگه خود سوار شده به وطن خود باز می گشتند و پس از وصول به میهن خود به جشن و سرور می پرداختند. از قدیم مرسوم بود که به هنگام مراجعت رجبیون، همه اهالی مدینه از قلعه ها بیرون آمده، با ابراز احساسات زائران حرم نبوی را بدرقه می کردند. زائران نیز با دلی آکنده از احساس و اشکی بر صورت روان، حرم نبوی را ترک می کردند. در میان عرب ها زیارت قبر مطهر رسول گرامی ﷺ را در شب معراج و ایام رجبیون: «حج النبی» می نامند.

***

پی نوشت:

حفاظت و حراست خطیب از حوادث احتمالی و این که این تدبیر پس از تهاجم قرامطه اتخاذ شده، به تفصیل سخن گفته، که نیازی به ترجمه آن دیده نشد. (مرآت الحرمین، ج ۲، صص ۱۰۱-۹۸)

۶. این باغچه در داخل مسجد النبى تا زمان ما موجود بود و نگارنده به سال ۱۳۵۴ ش. در تشریف خود آن را مشاهده نمود.

۷. مشهور در میان شیعه، میلاد مسعود پیامبر ﷺ روز ۱۷ ربیع الاول عام الفیل می باشد (شیخ طوسی، مصباح المتعجد، ص ۷۹۱) ولی بنابر مشهور در میان اهل سنت، روز ۱۲ ربیع الاول می باشد (ابن هشام، السیره النبویه، ج ۱، ص ۲۹۴)

۸. بنابر مشهور در میان امامیه، معراج پیامبر ﷺ در شب هفدهم رمضان و بعثت آن حضرت در روز ۲۷ رجب بوده که عامه آن را شب معراج می دانند.

۱. این آمار به قرن سیزدهم هجری مربوط می شود. سرتیب ایوب صبری، فرمانده نیروی دریایی عثمانی در عهد سلطان عبدالحمید خان ثانی بود و این کتاب به سال ۱۳۰۴ق. به ترکی استانبولی، در استانبول به طبع رسیده است.

۲. «اگر کسی به هنگام ایراد خطبه امام، به بغل دستی اش بگوید: ساکت شو، کار لغوی انجام داده است.» ابن اثیر، النهایه، ج ۴، ص ۲۵۷

۳. نوح (۷۱): ۲۸

۴. قرآن کریم در مورد شهادتی که در راه خدا کشته شده اند، به صراحت می فرماید: «آنان را مرده مپندارید که آن ها زندگانند و در نزد خدای شان روزی خوارانند.» (آل عمران (۳): ۱۶۹) و بی تردید پیامبر گرامی اسلام شهید از دنیا رفته است؛ چنانکه خود از آن خبر داده است. (بحار الأنوار، ج ۳۳، ص ۲۶۷)

۵. در اینجا مؤلف بحث گسترده ای درباره راز حضور مؤذن منبر در کنار خطیب، به جهت

